

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

จินตภาพในวรรณกรรมไทย: วัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ การสืบสรรค์ และแนวทางการศึกษา

ดร.นิตยา แก้วคัลณา

จินตภาพในวรรณกรรมไทย:
วัฒนธรรมทางวรรณศิลป์
การสืบสรรค์ และแนวทางการศึกษา

โครงการหนังสือวิชาการที่นำพิมพ์ได้รับทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ให้จัดพิมพ์และจำหน่ายในราคาเย่อมเยา

ถ่ายเอกสารแทนการใช้หนังสือ
คือการทำลายภูมิปัญญาสร้างสรรค์

จินตภาพในวรรณกรรมไทย:
วัฒนธรรมทางวรรณศิลป์
การสืบสรรค์ และแนวทางการศึกษา

ดร.นิตยา แก้วคัลณา

รองศาสตราจารย์

ภาควิชาภาษาไทยและภาษาวัฒนธรรมตะวันออก

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๒๕๖๓

นิตยา แก้วคัลณา.

จินตภาพในวรรณกรรมไทย: วัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ การสืบสรรค์ และแนวทางการศึกษา.

1. ภาษาสื่อจินตภาพในวรรณกรรม. 2. วรรณกรรมไทย.

PL4200.5

ISBN 978-616-314-656-4

ISBN (E-BOOK) 978-616-314-664-9

ลิขสิทธิ์ของรองศาสตราจารย์ ดร.นิตยา แก้วคัลณา
สงวนลิขสิทธิ์

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑ เดือนธันวาคม ๒๕๖๓

จำนวน ๑๐๐ เล่ม

ฉบับอิเล็กทรอนิกส์ (e-book) มกราคม ๒๕๖๔

จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ท่าพระจันทร์: อาคารธรรมศาสตร์ ๖๐ ปี ชั้น U1 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ถนนพระจันทร์ กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐ โทร. ๐-๒๒๒๓-๙๒๓๒

ศูนย์รังสิต: อาคารโคมบริหาร ชั้น ๓ ห้อง ๓๑๗ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๒๑

โทร. ๐-๒๕๖๔-๒๘๕๙-๖๐ โทรสาร ๐-๒๕๖๔-๒๘๖๐

<http://www.thammasatpress.tu.ac.th>, e-mail: unipress@tu.ac.th

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ราคาเล่มละ ๒๖๐.- บาท

สารบัญ

คำนำ	(๙)
บทนำ	(๑๐)
บทที่ ๑ จินตภาพ: ความหมายและความสำคัญต่อการสร้างสรรค์ วรรณกรรมไทย	๑
ความหมายของจินตภาพ	๑
บทบาทและความสำคัญของจินตภาพในวรรณกรรมไทย	๒
๑. เพื่อสร้างบรรยากาศและให้เห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้น	๓
๒. เพื่อแสดงอารมณ์ที่ซับซ้อนและลึกซึ้ง	๖
๓. เพื่อสื่อความคิดหรือนำเสนอสาร	๑๑
๔. เพื่อตีความสาร	๑๔
๕. เพื่อให้ข้อมูลที่ควรรู้	๑๙
๖. เพื่อแสดงฝีมือทางการประพันธ์	๒๓
จินตภาพกับผู้สร้าง ผู้เสพ และการสร้างสรรค์วรรณกรรมไทย ในวัฒนธรรมสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออินเทอร์เน็ต	๒๘
๑. จินตภาพกับผู้สร้าง	๒๘
๒. จินตภาพกับผู้อ่าน	๓๒
๓. จินตภาพกับการสร้างสรรค์บทประพันธ์	๓๓
๓.๑ จินตภาพในบริบทของวัฒนธรรมสื่อสิ่งพิมพ์	๓๓
๓.๒ จินตภาพในบริบทของวัฒนธรรมสื่ออินเทอร์เน็ต	๓๗
การสืบสรรค์ขนบการสร้างจินตภาพในวรรณกรรมไทย	๓๙
คำถามท้ายบท	๕๖

บทที่ ๒ จินตภาพ: กลศิลป์เชิงการสร้างสรรค์ในวรรณกรรมไทย	๕๗
การสร้างจินตภาพโดยการใช้เสียง คำ และประโยค	๕๗
๑. การสร้างจินตภาพโดยการใช้เสียง	๕๘
๒. การสร้างจินตภาพโดยการใช้คำ	๖๓
๓. การสร้างจินตภาพโดยการใช้ประโยค	๖๙
การสร้างจินตภาพโดยการบรรยายและพรรณนา	๗๑
การสร้างจินตภาพโดยใช้ภาพพจน์	๗๗
๑. ภาพพจน์เปรียบเทียบที่เกิดจากความคล้ายคลึง	๗๙
๒. ภาพพจน์เปรียบเทียบที่เกิดจากความแตกต่าง	๙๕
การสร้างจินตภาพโดยการใช้สัญลักษณ์	๑๐๕
คำถามท้ายบท	๑๑๐
 บทที่ ๓ จินตภาพ: การสื่อภาพทางผัสสะและอารมณ์	
 ในวรรณกรรมไทย	๑๑๑
การสร้างบรรยากาศและภาพสื่อผัสสะ	๑๑๑
๑. จินตภาพการเห็น	๑๑๒
๒. จินตภาพการลิ้มรส	๑๑๖
๓. จินตภาพการได้กลิ่น	๑๑๗
๔. จินตภาพการได้ยิน	๑๒๐
๕. จินตภาพการสัมผัส	๑๒๒
การสื่อภาวะทางอารมณ์	๑๒๔
๑. ความรัก	๑๒๔
๒. ความขบขัน	๑๓๐
๓. ความทุกข์โศก	๑๓๗
๔. ความโกรธ	๑๕๒
๕. ความมุ่งมั่น	๑๕๙

๖. ความน่ากลัว	๑๖๕
๗. ความน่ารังเกียจ	๑๖๙
๘. ความน่าพิศวง	๑๗๔
๙. ความสงบ	๑๘๒
คำถามท้ายบท	๑๘๖

บทที่ ๔ จินตภาพ: การสื่อภาพความงามและความคิด	
ในวรรณกรรมไทย	๑๘๗
การสร้างภาพความงามของบุคคล	๑๘๗
การแสดงคู่เปรียบ	๒๐๔
การแสดงแนวคิด	๒๑๕
คำถามท้ายบท	๒๑๙

บทที่ ๕ จินตภาพ: พลังแห่งวรรณศิลป์ในวรรณกรรมไทย	๒๓๐
คุณค่าของพลังแห่งจินตภาพ	๒๓๐
๑. คุณค่าต่อด้านวรรณกรรม	๒๓๑
๑.๑ จินตภาพสร้างความไพเราะและความลึกซึ้ง	
ของถ้อยคำ	๒๓๑
๑.๒ จินตภาพมีพลังที่ก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจ	๒๓๒
๑.๓ จินตภาพทำให้เข้าใจความหมาย	
และคุณค่าของวรรณกรรม	๒๓๔
๑.๔ จินตภาพสร้างเสน่ห์ให้ตัวบทในมิติ	
ของการช่อนัย	๒๓๖
๒. คุณค่าต่อผู้สร้างงาน	๒๔๐
๒.๑ จินตภาพแสดงถึงความสามารถของผู้สร้าง	๒๔๐
๒.๒ จินตภาพแสดงพลังแห่งการสร้างสรรค์ของผู้สร้าง	๒๔๖

๒.๓ จินตภาพแสดงให้เห็นการพัฒนางานวรรณศิลป์	
ของผู้สร้าง	๒๕๒
๓. คุณค่าต่อผู้อ่าน	๒๕๕
๓.๑ จินตภาพช่วยให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการมองเห็นภาพ	
และเข้าใจเรื่องราว	๒๕๖
๓.๒ จินตภาพโน้มน้าวให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์คล้อยตาม	
และกระตุ้นให้ขบคิด	๒๕๘
๓.๓ จินตภาพช่วยให้ผู้อ่านตีความสารและประเมินคุณค่า	
ของบทประพันธ์ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม	๒๖๐
จินตภาพกับพลังทางวรรณศิลป์ที่ไม่สิ้นสุด	๒๖๔
จินตภาพกับการสืบสายธารวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์	
ที่เป็นพลวัต	๒๗๑
คำถามท้ายบท	๒๘๒
บทที่ ๖ จินตภาพ: การศึกษาในวรรณกรรมไทย	๒๘๓
จินตภาพกับภาษาสร้างสรรค์	๒๘๓
จินตภาพกับแนวคิด	๒๘๔
จินตภาพกับการตีความ	๒๘๔
จินตภาพกับการสืบสรรค์	๓๐๙
คำถามท้ายบท	๓๒๓
บทสรุป	๓๒๔
บรรณานุกรม	๓๒๖
ดัชนี	๓๔๗

คำนำ

ตำราเล่มนี้เขียนขึ้นด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อให้เป็นฐานความรู้ของการอ่านวรรณกรรม หากผู้อ่านมีความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกลศิลป์ของการสร้างจินตภาพ จะยังประโยชน์ทั้งในแง่ของการเห็นภาพ เข้าถึงและเข้าใจความหมายที่ลึกซึ้ง การศึกษาวรรณกรรมในเชิงของการวิเคราะห์วิจารณ์จำเป็นต้องมีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับขนบการแต่ง ซึ่งการสร้างจินตภาพเป็นขนบสำคัญประการหนึ่งที่ผู้ศึกษาวรรณกรรมไม่ควรมองข้าม

ตำราเล่มนี้นับเป็นความพยายามของผู้เขียนที่ต้องการให้ฐานความรู้เกี่ยวกับจินตภาพที่มีพลวัตในวรรณกรรมไทย ตลอดจนเสริมฐานรากของการเรียนรู้ขนบวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ และเรียนรู้รากเหง้าทางวัฒนธรรม อันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาวรรณกรรมไทย

รองศาสตราจารย์ ดร.นิตยา แก้วคัลณา

ภาควิชาภาษาไทยและภาษาวัฒนธรรมตะวันออก

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทนำ

ตำราเล่มนี้มุ่งให้เป็นฐานความรู้ของการอ่านวรรณกรรม โดยเฉพาะ กลศิลป์ของการสร้างจินตภาพ ซึ่งเป็นสื่อของการแสดงออกให้เห็นภาพและ ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด และเข้าถึงความรู้สึกลึกล้ำหรือความคิดที่เป็น นามธรรมได้ นอกจากความสุนทรีย์ด้านความไพเราะงดงาม ผู้เขียนได้แสดง สายธารของขนบการประพันธ์เกี่ยวกับการสร้างจินตภาพ ซึ่งมีได้เป็นภาพนิ่ง หากเป็นกระบวนการสร้างสรรค์จินตภาพที่มีพลวัตในวรรณกรรมไทยทั้ง ร้อยแก้วและร้อยกรองทั้งระบบ

เนื้อหาของตำรานี้แบ่งเป็น ๖ บท คือ

บทที่ ๑ จินตภาพ: ความหมายและความสำคัญต่อการสร้างสรรค์ วรรณกรรมไทย เป็นการทำความเข้าใจถึงความหมายของจินตภาพ บทบาท และความสำคัญของจินตภาพในวรรณกรรมไทย จินตภาพกับผู้สร้าง ผู้เสพ และการสร้างสรรค์วรรณกรรมไทยในวัฒนธรรมสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออินเทอร์เน็ต และการสืบสรรค์ขนบการสร้างจินตภาพในวรรณกรรมไทย บทนี้จึงเป็นการชี้ให้เห็นถึงพลังของจินตภาพที่เสริมสร้างคุณค่าให้แก่ตัวบท

บทที่ ๒ จินตภาพ: กลศิลป์เชิงการสร้างสรรค์ในวรรณกรรมไทย เป็นการศึกษากลศิลป์ที่เป็นศิลปะทางภาษาในการสร้างจินตภาพ ซึ่งมีวิธีการที่หลากหลาย และเป็นกลศิลป์ที่สร้างเสน่ห์ รวมถึงเป็นเครื่องกำหนดคุณค่าของ งานประพันธ์ อันก่อให้เกิดสุนทรีย์ภาพและสุนทรีย์รส

บทที่ ๓ จินตภาพ: การสื่อภาพทางผัสสะและอารมณ์ในวรรณกรรม ไทย เป็นการศึกษาการสร้างจินตภาพที่เป็นสื่อแสดงภาพและอารมณ์ โดยมุ่ง แสดงให้เห็นการใช้สื่อเปรียบสร้างจินตภาพที่มีพลวัต

บทที่ ๔ จินตภาพ: การสื่อภาพความงามและความคิดในวรรณกรรมไทย เป็นการศึกษาการสร้างจินตภาพที่เป็นสื่อสร้างภาพตัวละครหรือบุคคล และความคิด โดยมุ่งแสดงให้เห็นการใช้สื่อเปรียบสร้างจินตภาพที่มีพลวัต

บทที่ ๕ จินตภาพ: พลังแห่งวรรณศิลป์ในวรรณกรรมไทย เป็นการศึกษาที่แสดงคุณค่าของพลังแห่งจินตภาพที่มีต่อตัวบทวรรณกรรม ต่อผู้สร้างงาน และต่อผู้อ่าน และแสดงให้เห็นพลังทางวรรณศิลป์ของจินตภาพที่ไม่สิ้นสูญและสืบสายธารวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์อย่างมีพลวัต อันทำให้เห็นถึงพลังและอิทธิพลของการสืบต่อขนบการสร้างจินตภาพในวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ของไทย

บทที่ ๖ จินตภาพ: การศึกษาในวรรณกรรมไทย เป็นการศึกษาที่ชี้ให้เห็นการศึกษาประเด็นจินตภาพของผู้ศึกษาและนักวิชาการไทย โดยเฉพาะประเด็นของจินตภาพกับภาษาสร้างสรรค์ จินตภาพกับแนวคิด จินตภาพกับการตีความ และจินตภาพกับการสืบสรรค์

การศึกษาเกี่ยวกับจินตภาพในวรรณกรรมไทยเล่มนี้ ทำให้เห็นสายธารของขนบการใช้จินตภาพที่มีพลวัตและมีมิติของการศึกษาในวรรณกรรมไทย และไม่อาจปฏิเสธได้ว่าฐานความรู้เรื่องจินตภาพเป็นขนบการประพันธ์ที่ผู้ศึกษาคควรศึกษาทำความเข้าใจเพื่อเป็นฐานของการเข้าถึงความหมายที่ลึกถ้ำ การตีความสาร และการเข้าถึงคุณค่าของงานประพันธ์

จินตภาพ: ความหมายและความสำคัญ ต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมไทย

จินตภาพเป็นกลวิธีการสร้างงานวรรณกรรมและนับเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการประพันธ์ เป็นสื่อแสดงภาพ อารมณ์ความรู้สึก และความคิด จินตภาพจึงมีบทบาทและความสำคัญต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรม ดังต่อไปนี้

ความหมายของจินตภาพ

คำว่า “จินตภาพ” ในที่นี้ใช้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “poetic image” หมายถึง ภาพในใจของผู้อ่านที่เกิดจากการใช้ถ้อยคำของกวีหรือผู้ประพันธ์ ซึ่งถ่ายทอดหรือสร้างภาพสื่อความรู้สึก อารมณ์ และความคิด

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม ภาพพจน์ โวหาร และกลการประพันธ์ อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๑๙, น.๑๑๙) ได้ให้ความหมายของ จินตภาพ คือ “การใช้ศัพท์พิเศษในงานเขียนชิ้นหนึ่งๆ เพื่อแทนความคิด อารมณ์ และประสบการณ์ด้านความรู้สึก และก่อให้เกิดภาพในจิตหรือข้อคิด”

จินตภาพจึงเป็นภาพที่เกิดจากการใช้ถ้อยคำของผู้ประพันธ์เพื่อให้ผู้อ่านเกิดการรับรู้หรือมองเห็นภาพ เกิดอารมณ์ความรู้สึก และความคิดตามจุดมุ่งหมายของผู้ประพันธ์

การสร้างสรรคัวรรณกรรมจัดเป็นงานศิลปะอันเกิดจากความรู้สึกนึกคิดของผู้สร้าง และในการถ่ายทอดสิ่งที่เป็นนามธรรมนั้นผู้สร้างจะต้องเลือกสรรถ้อยคำที่สามารถสร้างภาพหรือทำให้ผู้อ่านรับรู้หรือมองเห็นภาพความรู้สึกนึกคิดของผู้สร้างงานได้ กลวิธีหรือเครื่องมือสำคัญนี้คือ “จินตภาพ” ซึ่งสร้างขึ้นโดยใช้ศิลปะในการเลือกสรรถ้อยคำเพื่อให้ผู้เสพเห็นเป็นภาพ เกิดความรู้สึกความประทับใจตามความมุ่งหมายของผู้สร้างงานนั้นด้วย

บทบาทและความสำคัญของจินตภาพในวรรณกรรมไทย

วรรณกรรมเป็นงานศิลปะ ซึ่งมีภาษาเป็นวัสดุหรือเครื่องมือในการแสดงออกและถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของผู้สร้างงานไปยังผู้อ่าน ผู้สร้างหรือผู้ประพันธ์จำเป็นต้องมีความสามารถในการเชิงการประพันธ์ ดังความที่ว่า “ภาษาของวรรณคดีเป็นภาษาที่กลั่นกรองแล้ว นักประพันธ์ในบางครั้งอาจไม่ใช้ภาษาที่ใช้กันอยู่ในชีวิตประจำวัน แต่เลือกเฟ้นถ้อยคำ สำนวน เพื่อให้เกิดความไพเราะประการหนึ่ง หรือเพื่อแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดของตนอีกประการหนึ่ง” (เจตนา นาควัชระ, ๒๕๒๐, น.๓๐) ภาษาที่เลือกเฟ้นและกลั่นกรองมานี้ยังต้องสามารถสร้างภาพเพื่อให้ผู้อ่านรับรู้หรือมองเห็นภาพและเข้าถึงความรู้สึกนึกคิดหรือความคิดที่เป็นนามธรรมได้ ผู้สร้างหรือผู้ประพันธ์จึงต้องใช้ศิลปะเชิงภาษา โดยเฉพาะการสร้างกลศิลป์ที่เรียกว่า “จินตภาพ”

การสร้างจินตภาพมีความสำคัญต่อการสร้างสรรค์บทประพันธ์ ซึ่งไม่จำกัดว่าเป็นผลงานเฉพาะวรรณกรรมร้อยกรองหรือกวีนิพนธ์เท่านั้น ในตำราเรื่องนี้ครอบคลุมทั้งวรรณกรรมที่เป็นร้อยกรองและร้อยแก้ว สำหรับบทบาทและความสำคัญของจินตภาพในวรรณกรรมไทย มีดังต่อไปนี้

๑. เพื่อสร้างบรรยากาศและให้เห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้น

การสร้างสรรค์วรรณกรรมอันเกิดจากความนึกคิดของผู้ประพันธ์นั้น ต้องอาศัยศิลปะของการใช้ภาษา โดยเฉพาะจินตภาพที่ทำให้เกิดเป็นภาพ เป็นรูป หรือเป็นเสียงขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านเกิดการรับรู้ทางผัสสะได้เป็นสิ่งแรก กล่าวคือ ผู้อ่านเกิดปฏิกิริยาหรือมองเห็นภาพร่วมไปกับผู้ประพันธ์ โดยเฉพาะการสื่อประสบการณ์จากประสาทสัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ซึ่งอาจไม่ได้ต้องการนำเสนอสารหรืออารมณ์ความรู้สึกใด

การสร้างจินตภาพเพื่อสื่อผัสสะทางรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และการเคลื่อนไหวนี้เป็นไปเพื่อต้องการสร้างบรรยากาศ และให้เห็นภาพเสมือนมองเห็น ได้ฟัง ได้กลิ่น ได้ลิ้มรส ได้สัมผัส และเห็นลักษณะอาการเคลื่อนไหว เช่น

๑. ชำระสระสนานสำราญกาย ในกระแสด้านยันทิที่ศรี
น้ำใสดั่งแสงแก้วมณี แลเห็นถึงที่ห้องธาร
(รามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๑)

๒. สายของวันรุ่งขึ้น นกบินหาไผ่ผืนกล้วยพร้อมดอกไม้ดอกหนึ่ง
ซึ่งมีสีเหมือนพระจันทร์ มันสวยอ่อนหวานมาก
(“โลกของเจ้าหญิงนกบินหลายกับเจ้าชายนกบินหลา”
ใน เจ้าหญิง ของบินหลา สันกาลาศีรี)

๓. หลังไฮเตลนี้ มีขาลาที่แลเห็นได้ไกลตลอดเมืองแลภูเขานับว่า
เป็นที่ดูงามแห่งหนึ่ง อากาศเย็นพอสบาย เยียบแลได้ยินเสียง
กระดิ่งที่ผูกคอโคทุกตัวในประเทศนี้ดังดังกัง อยู่นในที่ไกล
ดูวังเวงมาก

(ไกลบ้าน พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕)

๗. ตึกสูงแข่งกันเสียดยอดกระจายไปทั่วทั้งสองฟากแม่น้ำ ถนนคอนกรีตแข็งแรงและกว้างขวางสร้างแล้วเสร็จไปหลายสาย และกำลังก่อสร้างขึ้นใหม่อีกนับไม่ถ้วน บางแห่งลอยฟ้า บางแห่งมุดลงไปในพื้นที่เป็นอุโมงค์ลึกกลับ สะพานข้ามแม่น้ำโค้งยาวและบางแห่งเต็มไปด้วยสายระโยงระยาง **รถยนต์**

จำนวนมหาศาลแล่นไปมาขวกไขว้ไม่ขาดสาย มองดูคล้าย การาวานของมดปลวก

(“หมอคณธรรม” ใน เมืองใต้อุโมงค์ ของประชาคม ลุนาชัย)

ข้อความดังกล่าวข้างต้น จากตัวอย่างที่ ๑ ผู้ประพันธ์สร้างจินตภาพทางการเห็น โดยกล่าวเปรียบเทียบความใสของน้ำกับแสงแก้วหรือดวงแก้ว ทำให้เห็นว่าน้ำในสระนั้นใสและสะอาด จากเหตุการณ์พระราม พระลักษมณ์ ลงสรงน้ำในสระในป่า น้ำใสมากจนสามารถแลลอดเห็นถึงใต้ท้องน้ำ และยังสื่อให้เห็นถึงบรรยากาศที่น่ารื่นรมย์ท่ามกลางธรรมชาติที่งดงาม ตัวอย่างที่ ๒ ยังคงเป็นจินตภาพเกี่ยวกับการเห็นหรือทางรูป กล่าวคือ ผู้ประพันธ์แสดงบรรยากาศยามสายกล่าวถึงนกบินคาบดอกไม้สีเหลืองนวลตาราวกับสีนวลของแสงพระจันทร์ การสร้างจินตภาพดังกล่าวนอกจากให้เห็นภาพของสีนวลยังสร้างบรรยากาศที่สดชื่นแจ่มใสท่ามกลางธรรมชาติ

สำหรับตัวอย่างที่ ๓ เป็นการสร้างจินตภาพการได้ยิน โดยกล่าวเปรียบเทียบเสียงกระดิ่งที่ผูกคอโคดั่งเสียงดิ่งๆ ข้อความที่ผู้ประพันธ์พรรณนาสถานที่ข้างต้นได้ใช้การสร้างจินตภาพทางเสียงจากการเลียนเสียงกระดิ่งว้าว เป็นสื่อสร้างบรรยากาศ จากลักษณะของเสียงทำให้เหมือนได้ฟังและรู้สึกได้ถึง ความเจียบสงบและวังเวง

ในตัวอย่างที่ ๔ เป็นการสร้างจินตภาพการได้กลิ่น ผู้ประพันธ์สร้างภาพให้ปรากฏในใจของผู้อ่านโดยอาศัยประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสทางจมูก เปรียบเทียบกลิ่นดอกไม้ว่าหอมเหมือนกลิ่นนาง และตัวอย่างที่ ๕ จินตภาพทางการลิ้มรส โดยกล่าวเปรียบเทียบมะม่วงที่กำลังสุกหามว่าผู้ที่ได้ลิ้มรสว่าหวานอร่อยเหมือนรสสมนเอย จากเหตุการณ์เมื่อพระอภัยมณีกับศรีสุวรรณเมื่อครั้งเป็นเด็ก ทั้งสองเดินทางไปป่าเรียนวิชาพบผลไม้กลางป่าก็เก็บกิน มีรสชาติ

หวานและอร่อย อันเป็นการสื่อประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสหรือเสมือนว่า ผู้อ่านได้ลิ้มรสด้วยตนเอง

ในตัวอย่างที่ ๖ และ ๗ เป็นการสร้างจินตภาพการสัมผัสและการเคลื่อนไหวตามลำดับ ในแง่ของจินตภาพการสัมผัสเพื่อให้เกิดการรับรู้ว่า ร้อน เย็น อ่อน แข็ง ฯลฯ ผู้ประพันธ์เปรียบเทียบลมหนาวเย็นที่พัดกระทบผิวหรือร่างกาย โดยใช้กลวิธีให้สายลมหนาวเย็นทำกิริยาเหมือนคนว่าลมนั้นสามารถเสียดแทรกเข้าไปถึงกระดูก เพื่อทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพและรับรู้ถึงสัมผัสที่เป็นความหนาวเย็น และในแง่ของจินตภาพการเคลื่อนไหวเกิดขึ้นจากการนำเสนอประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสทั้งทางตา ลิ้น จมูก หู และกายมาประสานกันเป็นภาพการเคลื่อนไหว ข้อความข้างต้นผู้ประพันธ์แสดงให้เห็นภาพของรถยนต์จำนวนมากที่เล่นซวักซวาวไปมากับการเคลื่อนไหวขบวนของมดปลวกที่มีจำนวนมากมาย ทำให้เห็นเป็นภาพในมิติของการเคลื่อนไหว

การสร้างจินตภาพเป็นศิลปะทางภาษาที่นับว่ามีความสำคัญ ซึ่งทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพ แจ่มชัดและรับรู้เรื่องราว รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส และการเคลื่อนไหว และจินตภาพยังเป็นกลศิลป์สร้างสรรค์ให้ผลงานนั้นๆ บรรลุผลในเชิงของการสื่อสารที่ทำให้ผู้อ่านเข้าใจ เห็นภาพ และรับรู้ได้

๒. เพื่อแสดงอารมณ์ที่ซับซ้อนและลึกซึ้ง

อารมณ์ความรู้สึกเป็นสิ่งที่เปี่ยมนามธรรม การจะแสดงออกให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าถึงภาวะทางอารมณ์ได้นั้นจินตภาพมีบทบาทเป็นอย่างมาก กล่าวคือการบอกกล่าวถึงสิ่งที่ไม่มีรูป ไม่มีตัวตนจำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือสำคัญนั่นคือการสร้างจินตภาพ ซึ่งสามารถสื่อแสดงสิ่งที่นามธรรมหรืออารมณ์ให้เห็นเป็นรูปธรรม และยังก่อให้เกิดสุนทรียะที่เป็นพลังกระทบใจอีกด้วย

ตัวอย่างเช่น การสื่อแสดงอารมณ์เศร้าโศกอย่างใหญ่หลวงในเหตุการณ์
ครั้งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ เมืองกุสินารา ด้วยความ
พรรณนาต่อไปนี้

...ในสมัยนั้น อันว่าสาละบุพผชาติทั้งหลายก็ขยายแผ่มาถึงสิบเกสร
แบ่งบาน ตั้งแต่ลำต้นตราบเท่าถึงยอด แลตลอดสาละวันวิกสิตบุพผา
เป็นอกาลผกาปรากฏกุสุมเสาวคนธสีกีปวัตนาการหล่นลงเรียราย
ทั่วพระพุทธสรียายา บุษาพระสัพพัญญู หม่อมมรพิงภูบินมาเชยซาบ
อาบรสเกสรมาลา บันลือศัพท์สำน่านประหนึ่งว่าสำเนียง
ยมกสาละพุกษาปริเทวนาการแล บุพผชาติแห่งนางรัง หล่นลง
เป็นนิรันดร์ ก็เปรียบปานประดุจอสุขลหล่นไหลพิลาปโศกสัมผัส
กับพระฉัพพิทพรรณรังสีโสภณโอภาสเพียงจะครอบงำเสีย ซึ่ง
พรรณประภาแห่งภานุมาศให้เสื่อมแสงเศร้ามีครุณาปานจะนั้น
ฝ่ายพระสุริยาก็สายัณห์ยอแสงอัสตงคต เหมือนดุษบมีอาจอดกลั้น
ซึ่งความโศกอันจะวิโยค พลัดพรากจากพระบรมโลกนาถ ฝ่าย
พระรัชนีกรก็กลืนลาศเลือนลอยขึ้นมาเบื่องบรพทิศาดลุดดับเสีย
ซึ่งดวงหฤทัยแห่งเทพยดา มนุษย์นิกรชนอันอาดูรด้วยความโศก
ซึ่งจะวิโยคจากพระภควันตมุนีให้ระงับด้วยหยาตร์คมีอันเย็น
ยิ่งอย่างอมฤตธारा...

(พระปฐมสมโพธิกถา)

ข้อความข้างต้น ผู้นิพนธ์สร้างภาพให้ธรรมชาติรับรู้และร่วมโศกเศร้า
กับเหตุการณ์ความสูญเสียอันยิ่งใหญ่ ณ สถานที่แห่งนั้น ดอกไม้หรือดอกกังบาน
ร่วงหล่นลงบนพุทธสรียะกายแห่งพระพุทธองค์ หม่อมแมลงภูบินมาสูดกลิ่นเกสร

ฟังเสียงดังไม้รั้งรำให้ กลีบดอกกรังร่วงหล่นตลอดเวลาเปรียบน้ำตาที่ไหลริน
ไม่ขาดสาย พระอาทิตย์จวนลับขอบฟ้าแต่ยังยอแสงเสมือนไม่อาจกลั้นความ
โศกเศร้าและไม่อยากพลัดพรากจากพระพุทธรองค์ไป พระจันทร์ทอแสงรัศมี
นวลเย็นดาดคล้ายจะดับซึ่งทุกซ์โศกของเทพยดาและมวลมนุษย์

หากเป็นการแสดงพลังแห่งความรักที่ยิ่งใหญ่และคงรักตราบนาน
เท่าอนัน ผู้ประพันธ์ใช้การสร้างจินตภาพเป็นสื่อแสดงอารมณ์นี้ โดยนำความรู้
ความเชื่อเรื่องการสิ้นโลกมาเป็นสื่อเปรียบให้เข้าถึงภาวะซึ่งเป็นพลังแห่ง
ความรักนี้ ดังความว่า

ตราบนคริขัน	ขาดสลาย แลแม่
รักบ่หายตราบหาย	หกฟ้า
สุริยจันทร์ขจาย	จากโลก ไปฤา
ไฟแล่นล้างสีห้ล้า	ห่อนล้างอาลัย

(นิราศนรินทร์)

บทกวีข้างต้น ผู้ประพันธ์กล่าวถึงพลังแห่งรักที่มีต่อหญิงคนรักว่า
แม้เขาพระสุเมรุพังทลาย สวรรค์ทั้งหกชั้นฟ้าสิ้นสูญสลายไป สิ้นพระอาทิตย์
พระจันทร์ และไฟบรรลัยกัลป์ล้างโลก แต่ความรักนี้ไม่มีวันสูญสิ้น

การสื่อภาวะอารมณ์ที่เป็นความเจ็บปวดขณะที่หญิงสาวกำลัง
คลอตบุตร ผู้ประพันธ์ใช้คำเป็นสื่อเพื่อสร้างจินตภาพและถ่ายทอดเนื้อหา
ลำดับภาพ และสื่อภาวะทางอารมณ์ ดังความที่ว่า

ร้าวรวดปวดเจ็บเหน็บหนึบ	สายเส้นเด่นตืบกระตุกร่าง
พราวเหนือเรือรายสายทาง	ฝ้าฟางสายตาพร้าเลือน